

PRVI
DIO

Teorijsko utemeljenje etike u dentalnoj medicini

1.

EPISTEMOLOŠKO UTEMELJENJE ETIKE U DENTALNOJ MEDICINI POJAM, DEFINICIJA I KONTEKST

Tonči Matulić

Najvažniji pojmovi

- izvor stomatološke etike
- stomatološka profesija
- etička edukacija
- medicinska etika
- liječnička prisega
- etička načela

Ishodi učenja

- moći objasniti izvore stomatološke etike
- uočiti poveznicu između medicinske i stomatološke etike
- uočiti vrijednosnu dimenziju dentalne medicine i prakse

U priručniku dentalne etike J. R. Williamsa, a koji potpisuje sâmo *Svjetsko dentalno udruženje*, autor najprije navodi pripadnost dentalne etike, u smislu da je “etika intrinzična sastavnica dentalne prakse”. Ova tvrdnja upućuje na važnu činjenicu, naime da stomatološka etika odnosno etika u dentalnoj medicini ili stomatologiji nije neko strano tijelo, nije nešto nametnuto izvana, nije tek neka prigodna moda koju onda treba i popratiti prigodnim zanimanjem, nego je etika u takvom odnosu prema dentalnoj medicini i dentalnoj praksi da ove potonje nije moguće cjelovito ni shvatiti ni prakticirati bez priznanja i uvažavanja njihove konstitutivne etičke dimenzije. Ono što je konstitutivno ne može se maknuti ili odstraniti a da se ne ugrozi i poništi sklad i jedinstvo cjeline kojoj pripada. Zbog toga je priznanje i dosljedno poštovanje statusa dentalne etike odnosno etike u dentalnoj medicini i u dentalnoj praksi od fundamentalne važnosti za dobrobit podjednako dentalne profesije i dentalnih pacijenata.

Razumjeti dentalnu etiku moguće je, dakle, na temelju razumijevanja i poznavanja naravi i svrhe dentalne medicine i dentalne prakse koje intrinzično posjeduju vrijednosnu odnosno etičku dimenziju. Ova spoznaja pokazuje da dentalna profesija nije tek jed-

Razumjeti dentalnu etiku moguće je, dakle, na temelju razumijevanja i poznavanja naravi i svrhe dentalne medicine i dentalne prakse koje intrinzično posjeduju vrijednosnu odnosno etičku dimenziju.

na u nizu drugih profesija, nego da je jedinstvena profesija kojoj treba priznati poseban status upravo u analogiji prema statusu srodne i bliske liječničke profesije. Naime, poznato je da se moderna dentalna medicina intenzivno započela razvijati sredinom 17. stoljeća, a da je onda u 19. stoljeću uspjela nametnuti jasnu definiciju i pokrenuti ireverzibilan razvoj autonomne dentalne profesije. U međuvremenu je postala autonomna i regulirana profesija s jasnim zdravstvenim, akademskim i društvenim statusom. Međutim, ozbiljna povije-

sna istraživanja jasno i nedvosmisleno pokazuju i dokazuju da je dentalna medicina prije osamostaljenja bila u određenom smislu sastavni dio medicine, a dentalna profesija u nekom smislu sastavni dio liječničke profesije, budući da je liječenje oralne šupljine bilo sastavnim dijelom humanoga liječenja uopće. Može se reći da ni danas nije drugačije, ali s tom razlikom što je dentalna medicina opravdano postala zasebno znanstveno polje na biomedicinskome znanstvenom području, zadržavši pritom neraskidivu povezanost s medicinom kao njezina klinička grana unutar složenoga kliničkog kompleksa. Na temelju toga ne treba nikoga čuditi činjenica što pravu narav i svrhu dentalne etike treba istraživati, tumačiti i razumijevati u kontekstu medicinske etike. Osim toga, u novije vrijeme je sama dentalna profesija formulirala jasan i nezaobilazan zahtjev za etičkom edukacijom već tijekom temeljne, a onda kasnije i tijekom specijalističke i trajne dentalne izobrazbe. Ta činjenica potvrđuje stručnu i profesionalnu brigu za bolje poznavanje i dosljedniju primjenu načela i normi profesionalne dentalne etike u dentalnoj praksi.

Prije spomenuti Williams s pravom tvrdi da se "izvor dentalne etike može naći u tradicionalnoj medicinskoj etici." Držimo da se ne samo može naći nego i da se izvor dentalne etike stvarno nalazi u tradicionalnoj medicinskoj etici. Kad se kaže tradicionalna medicinska etika, onda to nipošto ne znači prevladana niti od vremena pregažena medicinska etika, nego znači onu jedinstvenu profesionalnu liječničku etiku čiji neprekinuti razvoj možemo pratiti od Hipokrata (460-377. pr. Kr.) odnosno od njemu pripisane Hipokratove prisege sve do novijih vremena, kada medicinska etika dobiva na važnosti i hitnosti kao samostalna humanistička disciplina ili pak u mnogo širem kulturalnom i akademskom kontekstu nastanka i razvoja bioetičke discipline. Drugim riječima, medicinska etika je *de facto* i *de iure* etika. Ona, dakle nije samo jedna primijenjena, praktička i profesionalna etika, nego je ona također jedna teorijska, utemeljena i normativna etika koja njeguje etičku spoznaju, poštuje etičku argumentaciju i trudi se oko objektivnosti etičkih iskaza. U tom smislu medicinska etika figurira kao jedna, a naročito danas vitalna grana etike kao filozofske discipline.

Smisao i značenje dentalne etike se stoga crpe iz njihova izvora – medicinske etike pa u tom smislu pojam dentalne etike treba odrediti i definirati u svjetlu smisla i značenja medicinske etike. U sveučilišnom udžbeniku medicinske etike stoji da se "unutar kompleksa medicinske etike razlikuju humana medicinska etika i veterinarska etika. Humana se etika pak može podijeliti na stomatološku i liječničku te ljekarničku u užem smislu." Humana medicinska etika, dakle, najprije obuhvaća liječničku ili, kolokvijalno, medicinsku etiku te dentalnu ili stomatološku etiku, s jedne, te etiku ostalih zdravstvenih profesija kao što su sestринство, primaljstvo, ljekarništvo, medicinska biokemija, s druge strane. Time je otklonjena svaka sumnja o izvoru i temelju dentalne etike te o njezinoj vrijednosnoj i misaonoj pripadnosti. Naime, dentalna etika je sastavni dio ili vitalna grana medicinske etike.

Zbog nutarnje neraskidive povezanosti dentalne etike i dentalne profesije, ova se potonja nikada ne može svesti na puku ekonomsku i tržišnu djelatnost, jer kad bi se to dogodilo, ugrozio bi se i narušio njezin integritet zdravstvene profesije koja je obvezana ravnati se eminentnim etičkim i humanističkim načelima i normama koji su jasno i nedvosmisleno istaknuti u medicinskoj etici. Tu nutarnju neraskidivu povezanost dentalne etike i dentalne profesije potvrđuje i *Kodeks stomatološke etike i deontologije* (KSED), što ga je donijela Hrvatska komora dentalne medicine 7. lipnja 1996. godine. Pored toga, pažljivim čitanjem KSED-a lako je uočiti istovjetnost i podudarnost temeljnih vrijednosnih načela dentalne etike s vrijednosnim načelima liječničke etike sadržanim u *Kodeksu medicinske etike i deontologije* (KMED), što ga je donijela Hrvatska liječnička komora 24. svibnja 2008. godine, a izmjene i dopune

Zbog nutarnje neraskidive povezanosti dentalne etike i dentalne profesije, ova se potonja nikada ne može svesti na puku ekonomsku i tržišnu djelatnost..

6. siječnja 2016. godine. Osnovna etička i deontološka načela u navedenim kodeksima su doslovno formulirana istovjetno. Ta istovjetnost izvire odnosno temelji se na jedinstvenoj medicinskoj etici koja uvjetuje načelnu vrijednosnu narav i svrhu svake zdravstvene profesije. Jedina se razlika pojavljuje u imenu profesije.

“Doktoru stomatologije časna je dužnost svoje životno usmjerenje i svoju struku posvetiti zdravlju čovjeka. U tom smislu, doktor stomatologije će poštovati ljudski život od njegova početka do smrti, promicati zdravlje, spriječiti i liječiti bolest te poštovati ljudsko tijelo i osobnost i nakon smrti” (KSED, članak 3.; usp. KMED, članak 1., stavak 1. i 2.).

“Doktor stomatologije pružat će zdravstvenu uslugu jednako svima bez obzira na dob, spol, rasu, narodnost, vjersko ili političko uvjerenje te društveni položaj, poštujući pri tome ljudska prava i dostojanstvo osoba” (KSED, članak 4.; usp. KMED, članak 1., stavak 3.).

“Svim svojim sposobnostima, doktor stomatologije će čuvati plemenitu tradiciju svog poziva, održavajući visoke standarde stručnog rada i etičkog ponašanja prema bolesniku i njegovim bližnjima te zdravim osobama” (KSED, članak 5.; usp. KMED, članak 1., stavak 4.).

“Doktor stomatologije je obvezan savjesno udovoljavati obvezama koje proizlaze iz stomatološke djelatnosti te pri obavljanju poziva i u privatnom životu čuvati ugled i dostojanstvo stomatologije” (KSED, članak 6.; usp. KMED, članak 1., stavak 5.).

“Doktor stomatologije treba smatrati dobrobit bolesnika svojom prvom i osnovnom brigom” (KSED, članak 26.; usp. KMED, članak 2., stavak 1.).

“Doktor stomatologije svoj posao treba obavljati stručno i etički besprijekorno, ne iskorištavajući bolesnika tjelesno, emotivno ni materijalno” (KSED, članak 27.; usp. KMED, članak 2., stavak 2.).

“Izuzev redovne nagrade za rad doktora stomatologije u obliku plaće ili honorara te zadovoljstva da je pomogao bolesniku, stjecanje materijalne i druge koristi nije u skladu s odredbama ovoga Kodeksa” (KSED, članak 28.; usp. KMED, članak 2., stavak 3.).

Navedena načela KSED-e jasno i nedvosmisleno potvrđuju vrijednosnu istovjetnost dentalne etike i liječničke etike, činjenica koja onda sa svoje strane potvrđuje da nije riječ o dvije različite, nego o istovjetnim profesionalnim etikama koje zajedno spadaju u jedinstvenu medicinsku etiku. Osim toga, dentalna profesija i liječnička profesija zajedno spadaju u časne zdravstvene profesije koje se od samih početaka obvezuju

na njegovanje, promicanje i razvijanje najuzvišenijih humanističkih i etičkih načela i normi. To, drugim riječima, znači da u središtu obavljanja dentalne profesije, kao i

U središtu obavljanja dentalne profesije, kao i svake druge zdravstvene profesije, ne stoji neka stvar, neki puki interes, nego stoji dobrobit bolesnika kao ljudske osobe.

svake druge zdravstvene profesije, ne stoji neka stvar, neki puki interes, nego stoji dobrobit bolesnika kao ljudske osobe koja posjeduje nepovredivo ljudsko dostojanstvo i na tom dostojanstvu utemeljena neotuđiva ljudska prava i slobode. Naime, od samih je početaka humane medicine hipokratovskoga tipa jasno i nedvosmisleno istaknuto da kvalitetno obavljanje medicinske prakse ne ovisi samo o poštovanju znanstvenih nego i etičkih načela, ne ovisi samo o primjeni znanstveno dokazanih činjenica nego i o postupanju prema zahtjevima ispravno formirane moralne savjesti.

Klinička medicina, dakle, nije samo *scientia* – znanje i znanost, nego i *ars* – umijeće i vještina. Ona je prava i istinska *ars medica* u najvršnjem smislu toga pojma. To analogno vrijedi i za dentalnu medicinu i dentalnu praksu. Hipokratovski tip medicine i medicinske etike omogućili su ne samo osnivanje međunarodnih strukovnih udruženja nego i donošenje zajedničkih međunarodnih etičkih i bioetičkih konvencija i deklaracija, činjenica koja dokazuje da je na polju medicinske etike, uključujući dakako i dentalnu etiku, itekako moguće usuglašavanje i pronalaženje univerzalnoga konsenzusa oko temeljnih etičkih načela i vrijednosti u medicini.

Vrijednosnu istovjetnost dentalne i liječnike etike prepoznamo također i u gesti svečane prisege koju, svatko svoju, doktor dentalne medicine kao i doktor medicine polaže na početku svoje prakse. "Svečano obećavam i obvezujem se da ću svoje zvanje obavljati dostojno i savjesno prema zakonima čovječnosti, da ću svoju stomatološku djelatnost staviti u službu njegovanja zdravlja i da ću udovoljiti povjerenju koje mi je dano u svezi s mojim zvanjem" (KSED, članak 2.).

Svako odvajanje dentalne prakse i dentalne etike nužno vodi u destrukciju dentalne profesije kao jedne autentične medicinske profesije.

Javno svečano prisezanje na savjesno i dostojanstveno obavljanje dentalne prakse prema zahtjevima čovječnosti čin je vrhunske svijesti o konstitutivnom statusu etike unutar dentalne prakse i profesije, to jest o bliskoj povezanosti prakse i etike unutar jedinstvene dentalne profesije. Svako odvajanje dentalne prakse i dentalne etike nužno vodi u destrukciju dentalne profesije kao jedne autentične medicinske profesije.

Pojam dentalne etike je prikladan i valja ga neprestano isticati u kontekstu dentalne medicine i profesije jer se njime konkretno imenuje i jasno precizira specifični i auto-

mni kontekst primjene medicinske etike. U tom smislu pojam dentalne etike označava medicinsku etiku primijenjenu na polju dentalne medicine ako je ova potonja grana medicine koja istražuje, dijagnosticira, prevenira i liječi bolesti i poremećaje čitave usne šupljine. Pojam dentalne etike stoga označava jednu specifičnu profesionalnu etiku i to upravo etiku dentalne ili stomatološke profesije. Pritom je od silne važnosti skrenuti pozornost na činjenicu da nastanak profesionalne dentalne etike odnosno etike dentalne profesije nije uzrokovan suvremenom fragmentacijom i profesionalizacijom etike, nego uspostavom autonomne i regulirane dentalne prakse i dentalne profesije kao dijela medicinske prakse i medicinske profesije. Zbog toga pojam dentalne etike označava specifično područje primjene medicinske etike koja u kontekstu dentalne medicine i dentalne prakse ističe neke specifične i zasebne vrijednosne naglaske koji se tiču isključivo dentalne profesije kao autonomne i regulirane profesije.

Dentalnu etiku kao dio medicinske etike treba držati etikom u pravom smislu riječi. Ona je najprije jedna zasebna grana medicinske etike koja se primjenjuje na polju dentalne medicine. Ona je također jedna profesionalna etika, upravo etika dentalne profesije. Ona je također jedna praktička i primijenjena etika, upravo etika dentalne prakse. U tom smislu izvorno i temeljno shvaćanje dentalne etike treba istraživati u kontekstu etike općenito i medicinske etike posebno.

Imajući u vidu do sada višestruko istaknuti etički karakter dentalne etike, potrebno je na ovome mjestu tek skrenuti pozornost na postojanje različitih etičkih teorija i etičkih načela na kojima se može temeljiti i razvijati dentalna etika. Kao grana medicinske etike dentalna etika posjeduje osnovna etička načela istovjetna s osnovnim načelima medicinske etike:

- dobročinstvo (lat. *beneficentia*; engl. *beneficence*) ili zdravlje bolesnika je vrhovni zakon (lat. *salus aegroti suprema lex*);
- neškodljivost (lat. *non maleficentia*; engl. *non maleficence*) ili nikada ne nanositi štetu bolesniku (lat. *primum non nocere*);
- čestitost i povjerenje;
- autonomija i obaviješteni pristanak;
- pravednost i socijalna osjetljivost.

Istraživanja dentalne etike na vidjelo su iznjedrila i neke specifične etičke aspekte. Tako se u *Priručniku dentalne etike* ističu tri specifična, iako ne ekskluzivna načela:

- suosjećanje (engl. *compassion*);
- kompetencija (engl. *competence*);
- autonomija (engl. *autonomy*).

Eminentno etički karakter dentalne etike počiva na eminentno etičkom karakteru odnosa doktora dentalne medicine i pacijenta. Polazeći od tog odnosa, jasno je da se u srcu dentalne etike nalazi pitanje o temeljnim etičkim vrijednostima i dužnostima koje određuju uvjete i mogućnosti ispravne i opravdane komunikacije između doktora dentalne medicine i pacijenta koji se, ipak, nalaze u jednom asimetričnom odnosu. U tom smislu teret odgovornosti i dužnosti je uvijek na strani doktora dentalne medicine, koji je onda u svome profesionalnom djelovanju dužan ponašati se u skladu s vrijednostima i načelima vlastite dentalne etike.

Eminentno etički karakter dentalne etike počiva na eminentno etičkom karakteru odnosa doktora dentalne medicine i pacijenta.

Literatura

- American Dental Association. Glossary of dental clinical and administrative terms. New York: American Dental Association; 2012. Dostupno na: <https://www.ada.org/en/publications/cdt/glossary-of-dental-clinical-and-administrative-ter#d>.
- Frković A. Medicina i bioetika. Zagreb: Pergamena; 2010.
- Hrvatska komora dentalne medicine. Kodeks stomatološke etike i deontologije. Zagreb: Hrvatska komora dentalne medicine; 1996. Dostupno na: <http://www.hkdm.hr/rubrika/84/Akti-komore>.
- Hrvatska liječnička komora. Kodeks medicinske etike i deontologije. Zagreb: Hrvatska liječnička komora; 2008. Dostupno na: <https://www.hlk.hr/kodeks-medicinske-etike-i-deontologije.aspx>.
- Ivanišević G, Fatović-Ferenčić S, urednici. Bioetičke teme. Knjiga izlaganja s I.-XI. proljetnoga bioetičkog simpozija Hrvatskoga liječničkog zbora održanih u Zagrebu od 2001. do 2011. godine. Zagreb: Medicinska naklada; 2012.
- Matulić T. Bioetika. Zagreb: Glas Koncila; 2012.
- Matulić T. Medicinsko prevrednovanje etičkih granica. Zagreb: Glas Koncila; 2011.
- Ozar DT. Dentistry. U: Warren T, urednik. Encyclopedia of bioethics, revised edition. New York – London: Simon and Schuster Macmillan – Prentice Hall International; 1995; 597-602.
- Pozaić V. Medicinska etika. U: Čehok I, Koprek I, urednici. Etika. Priručnik jedne discipline. Zagreb: Školska knjiga; 1996; 165-9.
- Rule JT, Veatch RM. Ethical questions in dentistry. Chicago: Quintessence Publishing Co. Inc.; 2004.
- Šegota I. Nova medicinska etika. Društvena istraživanja. 1996; 5 (3-4): 519-762.
- Weinberger BPF. A brief account of the beginning of modern dentistry, the first dental textbook, and professional life two hundred years ago. Minneapolis: Pierre Fauchard Academy; 1941.
- Weinstein BD, urednik. Dental ethics. London: Lea & Febiger; 1993.
- Williams RJ. Dental ethics manual. Ferney-Voltaire: FDI World Dental Federation; 2007.

World Dental Federation. International principles of ethics for the dental profession [Internet]. Seoul: FDI General Assembly; 1997. Dostupno na: <https://www.fdiworlddental.org/sites/default/files/media/documents/International-principles-of-ethics-for-the-dental-profession-1997.pdf>.

Zurak N, urednik. Medicinska etika. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet, Merkur A.B.D.; 2007.

Pitanja

1. Objasnite tvrdnju da je "etika intrinzična sastavnica dentalne prakse".
2. Zašto je etička edukacija nezaobilazna u stomatološkoj edukaciji?
3. Koja je poveznica između dentalne etike i tradicionalne medicinske etike?
4. Koju ulogu liječnička prisega ima u vrijednosnom određenju stomatološke profesije?
5. Zašto danas postoji zasebna etika u dentalnoj medicini?
6. Na kojim osnovnim etičkim načelima počiva etika u dentalnoj medicini?
7. Tko snosi veću odgovornost u odnosu stomatologa i pacijenta i zašto?